

ZNACZENIE I ROLA DROGI ŚWIĘTEGO JAKUBA W ROZWOJU TURYSTYKI MIĘDZYNARODOWEJ W STREFIE POGRANICZA POLSKI Z NIEMCAMI

ALEKSANDRA JEZERSKA-THÖLE¹, MIROSŁAW BICZKOWSKI²,
MARIE THÖLE³

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk o Ziemi

¹ e-mail: alekjez@umk.pl

² e-mail: mirbicz@umk.pl

³ Hermann-von-Helmholtz-Gymnasium w Poczdamie
e-mail: ma.thoele@web.de

SŁOWA KLUCZOWE

turystyka międzynarodowa, strefa przygraniczna Polski z Niemcami, szlak pielgrzymkowy

STRESZCZENIE

Obszary przygraniczne Polski i Niemiec charakteryzują się bogatym dziedzictwem wielokulturowym oraz podobnym potencjałem przyrodniczym, a to znacznie ułatwia organizowanie międzynarodowych projektów i przedsięwzięć turystycznych. Pozytywnym przykładem wzajemnej współpracy w zakresie turystyki jest odtworzenie historycznego szlaku pielgrzymkowego św. Jakuba łączącego obiekty architektury sakralnej po polskiej i niemieckiej strefie przygranicznej. Celem pracy było ukazanie znaczenia i roli, jaką odgrywa europejski szlak św. Jakuba w rozwoju turystyki międzynarodowej na pograniczu polsko-niemieckim. W pracy wykorzystano dane statystyczne z GUS-u za 2015 rok oraz z ankiet przeprowadzonych w latach 2014–2017. Wyniki badań wskazują, że historyczny szlak Jakubowy promuje zarówno polską, jak i niemiecką kulturę i historię, przyczynia się do poprawy infrastruktury drogowej oraz rewitalizacji zabytków sakralnych, obiektów kultury i sportu. Środki na ten cel pozyskiwane są z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Wprowadzenie

Droga św. Jakuba łączy narody i kraje europejskie w kultywowaniu i pogłębianiu wiedzy o wspólnych korzeniach europejskiej tożsamości kulturowej. Rekonstruowany w Polsce turystyczny szlak na pograniczu polsko-niemieckim stanowi ważny krok w planowaniu rozwoju turystyki międzynarodowej. Według Stasiak (2006) szlak turystyczny nie ogranicza się jedynie do drogi, po której przemieszcza się turysta, ale obejmuje pewną strefę wzdłuż trasy wędrówki, jest

ważnym składnikiem zagospodarowania turystycznego. Współcześnie szlaki pielgrzymkowe na terenie całej Europy zyskują coraz większe znaczenie dla rozwoju turystyki międzynarodowej, w tym turystyki kulturowo-religijnej, stając się w wielu przypadkach alternatywną przestrzenią turystyczną (Duda, 2014).

Polska Droga św. Jakuba jest częścią międzynarodowego systemu Dróg Jakubowych i doskonale wpisuje się w sieć znakowanych szlaków turystyki kulturowej Europy. Rewitalizacja szlaku na pograniczy polsko-niemieckim daje możliwość ożywienia ruchu turystycznego, odegrania znaczącej roli w rozwoju turystyki międzynarodowej, zachęcając turystów do dłuższego pobytu w Polsce (Duda, 2013), turystyka międzynarodowa prowadzi bowiem do ożywienia społecznego i wzrostu gospodarczego regionu. Jednocześnie zwiększenie oferty i poziomu usług turystycznych przyczynia się do zmniejszenia bezrobocia i zwiększenia dochodów uzyskiwanych z obecności turystów zagranicznych na obszarach wiejskich o ograniczonym rynku pracy (Jezierska-Thöle, 2014). Turystyka międzynarodowa stała się głównym celem polityki regionalnej Unii Europejskiej, która zachęca do większego zaangażowania regionów przygranicznych w realizację projektów międzynarodowych w zakresie turystyki i kultury (Flakowski, Sługocki, 2012).

Od połowy lat 80. XX wieku zaobserwowano wzrost popularności wędrówek po Camino de Santiago w Hiszpanii. Popularność Camino skłoniła do większego zainteresowania średnio-wiecznymi trasami pielgrzymkowymi w całej Europie i do rewitalizacji szlaków Jakubowych o mniejszej randze, jak choćby Pomorskiej i Lubuskiej Drogi św. Jakuba. Dzięki szerokiej promocji oraz rewitalizacji obiektów związanych z dziedzictwem kulturowym i religijnym regionu Droga św. Jakuba może przyczynić się do dywersyfikacji przestrzeni i rozwoju ruchu turystycznego w strefie przygranicznej.

Celem pracy jest ukazanie znaczenia i roli, jaką odgrywa Droga św. Jakuba w rozwoju turystyki międzynarodowej oraz budowaniu dobrosąsiedzkich relacji na pograniczu polsko-niemieckim. Ważnym elementem pracy była ocena atrakcyjności szlaku w świetle badań ankietowych.

Założenia metodologiczne

Przedmiotem badań są dwa odcinki szlaku pielgrzymkowego Lubuskiej oraz Pomorskiej Drogi św. Jakuba przebiegające przez polską część strefy pogranicza. W toku badań przeprowadzono wiele wywiadów z przedstawicielami władz lokalnych, z duchownymi, właścicielami agroturystyki i hoteli oraz kierownikami muzeów. Badania ankietowe przeprowadzono w latach 2014–2017 w ramach polsko-niemieckiego projektu „Przemiany strukturalne niemiecko-polskiej strefy przygranicznej”, w którym udział wzięli studenci Freie Universität z Berlina, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika z Torunia oraz uczniowie z Hermann-von-Helmholtz-Gymnasium w Poczdamie.

Istota szlaku religijno-kulturowego

W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele definicji i określeń szlaku turystycznego, w tym religijno-kulturowego. Autorzy klasycznego podręcznika w dziedzinie turystyki kulturowej (Puczko, Ratz, 2007, s. 133) przedstawiają szlak kulturowy jako „szlak tematyczny, mający jako swój punkt ogniskujący walor kulturowy lub element dziedzictwa kulturowego”. Według Mikosa von Rohrscheidt (2012, s. 34) szlak kulturowy to „wytyczony i oznakowany szlak materialny, łączący obiekty i miejsca (...), będące unikatowym i reprezentatywnym przykładem ilustrującym dorobek kulturowy regionu, społeczności, grupy etnicznej, mniejszości narodowej czy narodu”. Szlak kulturowy umożliwia turystom poznanie dziedzictwa kulturowego danego kraju lub regionu (Gaweł, 2011). Zgodnie z Międzynarodową Radą Ochrony Zabytków (ICOMOS) szlak kulturowy powinien ukazywać rozwój ludzkości jako wielowymiarową i ciągłą wymianę dóbr, idei, wiedzy i wartości w obrębie krajów i regionów. O znaczeniu szlaków kulturowych w kontekście dziedzictwa kulturowego świadczy fakt wpisania ich w 2005 roku, obok miejscowości historycznych, krajobrazów kulturowych i przyrodniczych na Listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego UNESCO (2005). W kontekście dziedzictwa kultury europejskiej, zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (1985), Programu Europejskich Szlaków Kulturowych (1987) oraz Instytutu Szlaków Kulturowych (1997), zadaniem szlaków kulturowych jest ukazywanie dziedzictwa poszczególnych państw Europy jako wspólnego dziedzictwa całego kontynentu oraz popularyzowanie podstawowych wartości Rady Europejskiej, tj. praw człowieka, demokracji, różnorodności kulturowej, dialogu międzykulturowego (Orzechowska-Kowalska, 2003). W literaturze przedmiotu wyróżnia się szlaki historyczne, w tym pielgrzymkowe, biograficzne, archeologiczne, militarne, handlowe, kultury architektonicznej, etnograficzne i inne, odpowiadające tematyką poszczególnym typom wypraw turystyki kulturowej (Mikos von Rohrscheidt, 2009). Podstawą funkcjonowania szlaku kulturowego jest udostępnienie zabytków dla turystów, animacja szlaku oraz projekty turystyczne i kulturalne. Bazą do tworzenia oferty turystycznej są atrakcje pierwotne (obiekty dziedzictwa kulturowego), atrakcje stworzone dla celów turystycznych (muzea, parki tematyczne), usługi (infrastruktura gastronomiczna, noclegowa, sklepy z pamiątkami itp.), instytucje, organizacje i stowarzyszenia powołane dla celów obsługi szlaku (Richards, 2007).

Rozwój szlaku św. Jakuba w Europie i Polsce

Droga św. Jakuba w Europie (hiszp. Caminos de Santiago, ang. Routes of St. James, franc. Chemins de St. Jacques, niem. Jakobsweg) jest najdłuższym oznakowanym i najpopularniejszym szlakiem pielgrzymkowym na świecie, na który składa wietysięczna sieć odcinków prowadzących do Santiago de Compostela (Jaworska, 2015). Jako szlak turystyczny pieszy i roweowy oznaczony symbolem muszli pojawił się w Europie Zachodniej w latach 80. XX wieku. Zainteresowanie szlakiem w Europie nastąpiło w trakcie pielgrzymki św. Jana Pawła II do sanktuarium św. Jakuba Starszego Apostoła w Santiago de Compostela (9.11.1982), podczas której wygłosił przemówienie zwane Aktem Europejskim (Mróz, 2015).

Pielgrzymki do Santiago były jednym z przemożnych czynników, jakie sprzyjały wzajemnemu zrozumieniu tak różnych ludów europejskich, jak ludy romańskie, germańskie, celtyckie, anglosaskie i słowiańskie. Pielgrzymowanie zbliżało, umożliwiało kontakt i jednoczyło ludy, do których z upływem wieków docierało przepowiadanie świadków Chrystusa i które przyjmowały Ewangelię, a równocześnie – można powiedzieć – kształtowały się jako ludy i narody (Jan Paweł II, 1983, s. 29).

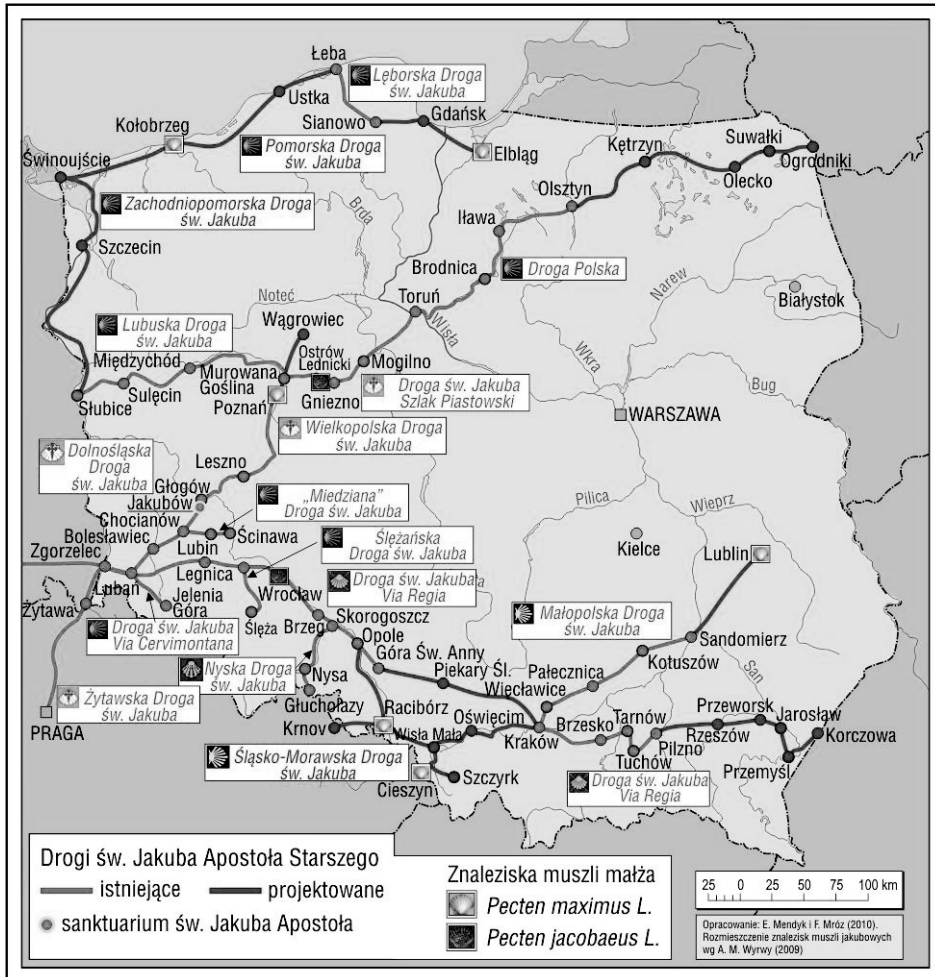
Odpowiedzią na apel papieża Jana Pawła II było uznanie przez Radę Europy w 1987 roku Drogi św. Jakuba za najważniejszy Europejski Szlak Kulturowo-Pielgrzymkowy. W 1993 roku szlak został wpisany na Listę światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego ludzkości UNESCO (Orzechowska-Kowalska, 2014, s. 585).

W Polsce Droga św. Jakuba, znana pod nazwą Camino Polaco, powstała dzięki współpracy organizacji pozarządowych (m.in. Polskiego Klubu Camino de Santiago, Stowarzyszenia na rzecz Ratowania Zabytków Kultury Europejskiej) oraz wsparciu finansowym samorządów lokalnych. Trasa szlaku została wyznaczana po uprzednich badaniach historycznych i przebiega wzdłuż średniowiecznych traktów pielgrzymkowych oraz handlowych. Zaczyna się na granicy z Litwą w Ogrodnikach, a następnie biegnie przez Olsztyn, Toruń, Gniezno i kończy na granicy w Słubicach, łącząc się z Jakobsweg w Niemczech (Łysiak, 2010).

Znaczenie i rola Drogi św. Jakuba dla rozwoju turystyki pogranicza

Rozwój lokalny regionów objętych szlakiem oraz zbliżanie regionów

Na pograniczu polsko-niemieckim odtworzono kilka etapów szlaku, bazując na historycznym dziedzictwie kulturowym Pomorza Zachodniego i Ziemi Lubuskiej. W północnej części pogranicza, na styku województwa zachodniopomorskiego i Meklemburgii-Pomorza Przedniego zrekonstruowano Pomorską Drogę św. Jakuba, w środkowej części województwa lubuskiego i Brandenburgii poprowadzono Lubuską Drogę św. Jakuba (Jezierska-Thöle, 2013). Obydwa szlaki są częścią międzynarodowej sieci szlaków turystyki kulturowej Europy. Szlak Jakubowy został przygotowany i opracowany w ramach projektu naukowego „Droga św. Jakuba na wschód i zachód od rzeki Odry” w latach 2005–2007 i jest przykładem współpracy polsko-niemieckiej na rzecz rozwoju turystyki międzynarodowej. Prace były realizowane przy wsparciu euroregionu Pro Europa Viadrina, polskich i niemieckich starostw powiatowych oraz stowarzyszenia Arbeitsinitiative Letschin i innych organizacji (m.in. Uniwersytetu Viadrina). Szlak św. Jakuba został opracowywany i zrealizowany jako markowy produkt turystyczny, dla którego można prowadzić wspólny polsko-niemiecki marketing z uwzględnieniem intencji religijnych i kulturowych. Długość szlaku liczy 332 km, w tym 120 km szlaku biegnie przez powiat sulęciński i słubicki, 220 km przez powiat Märkisch-Oder i Oder-Spree (rys. 1).

Rysunek 1. Drogi św. Jakuba w Polsce

Źródło: OKS (2017).

Na trasie szlaku pojawiły się symbole muszli, powstały tablice informacyjne w języku polskim i niemieckim oraz miejsca wypoczynku, jak wiaty, altanki, ławki ze stołami (rys. 2).

Rysunek 2. Miejsce wypoczynku w Sibin, maj 2017

Źródło: fot. Marie Thöle.

Tematyczne przedstawienie dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu

W kolejnych latach 2009–2011 zrealizowano projekt „Droga św. Jakuba w przestrzeni polsko-niemieckiej”. W ramach projektu rozbudowano w Polsce małą infrastrukturę turystyczną, w Niemczech zaś główny nacisk położono na oznakowanie szlaku. Kolejnym pozytywnym przykładem trans granicznej współpracy partnerów z Polski, Niemiec i Litwy jest realizacja projektu „Rewitalizacja europejskiego szlaku kulturowego na obszarze Południowego Bałtyku – Pomorska Droga Świętego Jakuba” finansowanego z funduszy programu South Baltic w latach 2011–2013. Pomorska Droga św. Jakuba jest najmłodszą i jednocześnie jedną z najdłuższych w Polsce odnog najstarszego szlaku pielgrzymkowego Europy (rys. 3–4).

Rysunek 3–4. Oznakowanie Pomorskiej Drogi św. Jakuba na wyspie Wolin, maj 2017

Źródło: fot. Aleksandra Jezierska-Thöle.

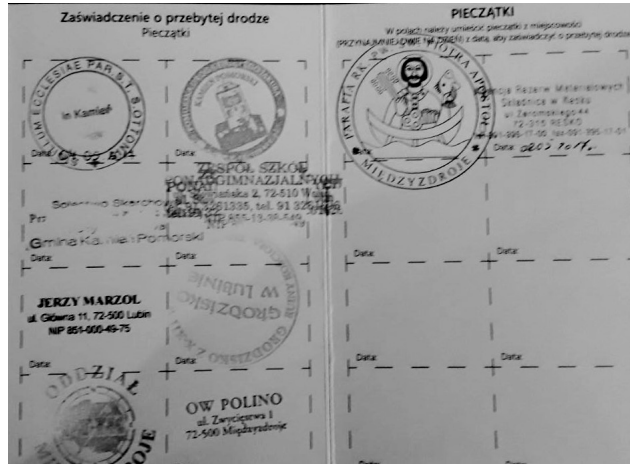
Droga liczy 1135 km i wiedzie z terenów Litwy (z miejscowości Kretinga) przez Gdańsk, Lębork, Łebę, Słupsk, Darłowo, Bukowo Morskie, Górę Chełmską, Kołobrzeg, Kamień Pomorski i Wolin do Greifswaldu i Rostocku, gdzie łączy się z niemiecką Via Baltica w kierunku Francji i Hiszpanii. Dodatkowo poprowadzono odnogę z Wolina do Szczecina, do bazyliki archikatedralnej pw. św. Jakuba Apostoła, będącej najważniejszym obiektem sakralnym na Jakubowych szlakach Pomorza Zachodniego. Jej przebieg pokrywa się z traktatem handlowym Via Baltica, szlakiem cysterskim oraz trasą misji chrystianizacyjnej średniowiecznej Europy – biskupa Ottona z Bambergu, apostoła Pomorza (Duda, 2012). Na pograniczu polsko-niemieckim szlak przebiega z Kołobrzegu przez Wolin do Szczecina, gdzie łączy się z Wkrzańską Drogą św. Jakuba – historycznym traktem położonym w większości na terytorium Niemiec. Obecnie jest to kulturowy szlak religijno-pielgrzymkowy pieszy lub rowerowy, obejmujący najważniejsze ośrodki religijne regionu (głównie gotyckie świątynie, komandorie zakonne i klasztory, współczesne sanktuaria), a także obiekty historyczne (fortyfikacje miejskie oraz typowe dla Pomorza zabudowania w konstrukcji szkieletowej, rys. 5).

Rysunek 5. Kościół pw. Narodzenia NMP w Jarszewie na Drodze św. Jakuba, maj 2017

Źródło: fot. Marie Thöle.

Turyści (pątnicy) wyruszający w drogę zaopatrują się w paszport pielgrzyma, który uprawnia do nocowania w miejscach noclegowych zorganizowanych przez parafie, gminy, placówki szkolne, harcerskie oraz gospodarstwa agroturystyczne.

Rysunek 6. Paszport pielgrzyma z pieczętkami potwierdzającymi przejście trasy

Źródło: fot. Marie Thöle.

Promocja i ochrona dziedzictwa kulturowego jako podstawowego składnika oferty turystycznej

W ramach rekonstrukcji Drogi św. Jakuba zrewitalizowano obiekty sakralne (kościóły, kaplice, cmentarze), turystyczne (muzea, lokalne ośrodki kultury) oraz rozbudowano infrastrukturę turystyczną. Środki finansowe na rozwój bazy turystycznej uzyskano z Programu Operacyjnego Celu 3 Europejska Współpraca Terytorialna, Program Współpraca Transgraniczna Brandenburgia i Województwo Lubuskie oraz Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia i Województwo Zachodniopomorskie 2007–2013. Program z udziałem Polski i Brandenburgii jest jednym z trzech polsko-niemieckich programów współpracy transgranicznej wdrażanych wzdłuż Odry i Nysy Łużyckiej w ramach celu polityki spójności pod nazwą Europejska Współpraca Terytorialna (Baliński, 2012). Z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach Funduszu Małych Projektów Euroregion Sprew–Nysa–Bóbr zrealizowano 748 projektów na łączną kwotę dofinansowania 6 403 316,92 euro. W ramach Funduszu Małych Projektów Euroregion Pro Europa Viadrina zrealizowano 674 projekty o łącznej wartości dofinansowania 4 865 518,86 euro (Flakowski, Sługocki, 2012).

Tworzenie i promocja nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym

W ramach odtworzenia Drogi św. Jakuba utworzono nowe produkty turystyczne oparte na dziedzictwie historycznym, religijnym, kulturowym, militarnym i biograficznym. Jednym z ważniejszych wydarzeń na szlaku było reaktywowanie ogólnomiejskiego Jarmarku Odpustowego św. Jakuba w Lęborku i ustanowienie św. Jakuba patronem miasta oraz powołanie diecezjalnego sanktuarium Apostoła, połączone z uroczystym sprowadzeniem relikwii świętego (tab. 1).

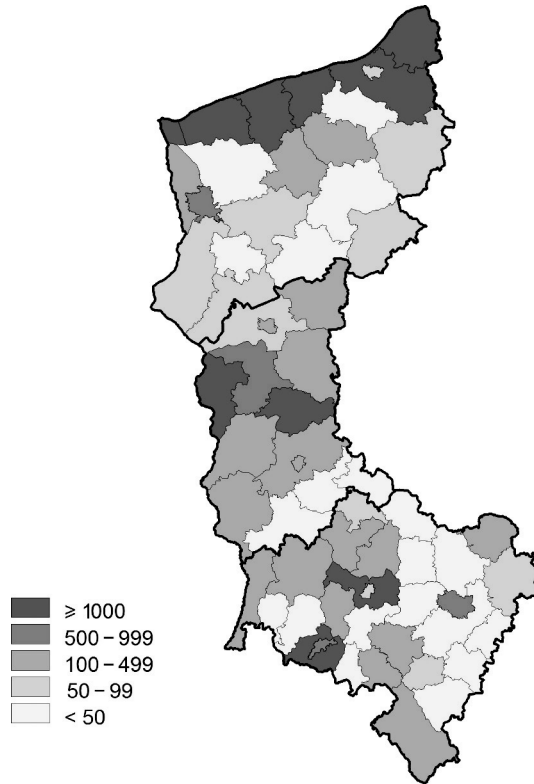
Tabela 1. Dziedzictwo kulturowe oraz nowe produkty turystyczne na Drodze św. Jakuba

Dziedzictwo kulturowe	Nowe produkty turystyczno-kulturowe
religijno-kulturowe	
Polanów – Święta Góra Polanowska Koszalin – sanktuarium na Górze Chełmskiej Kołobrzeg – bazylika konkatedralna Wniebowzięcia NMP Kamień Pomorski – bazylika św. Jana Chrzyciela Szczecin – bazylika archikatedralna św. Jakuba Apostoła Sławsko – kościół św. Piotra i Pawła Darłowo – kościół Matki Bożej Częstochowskiej Koszalin – bazylika katedralna Niepokalanego Poczęcia NMP	Lębork, Łeba – Jarmark Jakubowy Koszalin – Jarmark Jamneński Trzebiatów – Festiwal Kaszy Szczecin – wystawa tematyczna Dróg św. Jakuba w Polsce i Europie w bazylice archikatedralnej św. Jakuba Kamień Pomorski – marina Iwęcino – wioska końca świata
historyczne	
Białogard, Wolin, Kamień Pomorski, Wolin, Szczecin – obiekty o regionalnym znaczeniu historycznym: związane z misją chrystianizacyjną św. Ottona z Bambergu (XII w.) lub funkcjonowaniem pierwszego biskupstwa Pomorza	Wolin – Festiwal Słowian i Wikingów Dziwnów – rejsy po Morzu Bałtyckim Międzyzdroje – rejsy do kurortów nadmorskich w Niemczech
militarne	
Kołobrzeg – Muzeum Oręża Polskiego (przechowywane jest znalezisko XV-wiecznej muszli pielgrzymiej – świadectwo dawnego pielgrzymowania do Santiago)	Darłowo – Złot Pojazdów Militarnych Podczele koło Kołobrzegu – miasteczko militarne
biograficzne	
Darłowo – kościół MB Częstochowskiej – miejsce spoczynku księcia Eryka I Pomorskiego, króla Danii, Szwecji i Norwegii	Szczecin – bazylika archikatedralna św. Jakuba Apostoła związana ze słynnym niemieckim kompozytorem romantycznym Carlem Loewem

Źródło: Lüderitz (2009), Łysiak (2010), Balińska (2012), Duda (2015).

Ocena intensywności zagranicznego ruchu turystycznego strefy pogranicza

Intensywność zagranicznego ruchu turystycznego określono na podstawie wskaźnika Charvata i wskaźnika frekwencji. Najwyższą wartość wskaźnika Charvata (obliczonego na podstawie turystów zagranicznych) zanotowano w powiatach położonych m.in. na trasie szlaku św. Jakuba, tj. w pasie Morza Bałtyckiego oraz Ziemi Lubuskiej w powiatach przygranicznych: słubickim i świebodzińskim (rys. 7).

Rysunek 7. Wskaźnik Charvata (turyści zagraniczni) w polskiej strefie pogranicza w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS.

Ocena rozwoju międzynarodowego ruchu turystycznego strefy pogranicza w świetle badań ankietowych

Celem badań terenowych było zebranie informacji dotyczących przyjazdów turystów zagranicznych do polskiej strefy przygranicznej na szlak Jakubowy. Pytania dotyczyły motywów i częstotliwości przyjazdów oraz oceny atrakcyjności turystycznej znajdującej się wzdłuż szlaku. Wywiady kwestionariuszowe zostały przeprowadzone wśród turystów niemieckich na przejściach granicznych w Słubicach, Kostrzynie i Świnoujściu oraz za pośrednictwem niemieckiego Towarzystwa św. Jakuba – St. Jakobus-Gesellschaft Berlin-Brandenburg. Badaniami objęto 300 turystów. Ponad połowa ankietowanych była w wieku 45–65 lat (67%). Większość ankietowanych pochodziła z Berlina i Brandenburgii (82%) oraz z Saksonii-Anhalt (9,0%), pozostała część z innych krajów związkowych. Większość ankietowanych (67%) znajdowała się w grupie wiekowej (powyżej 45 lat). Pośród turystów wybierający się na szlak Jakubowy można wyróżnić dwie grupy. Pierwsza z nich miała na celu przejście całego szlaku w grupie zorganizowanej (64%) – dotyczyło to głównie szlaku lubuskiego. Druga zaś (36%) miała na celu przejście fragmentu

szlaku pomorskiego, a następnie pozostanie w Polsce w celach urlopowych i zdrowotnych (w Kołobrzegu, Świnoujściu lub Międzyzdrojach). Kolejne pytania dotyczyły oceny atrakcyjności turystycznej znajdującej się wzdłuż szlaku św. Jakuba. Znaczna liczba respondentów wskazała, że elementem decydującym o wyborze szlaku był walor religijno-kulturowy (47%), następnie przyrodniczy (34%), w tym Woliński Park Narodowy oraz wybrzeże Bałtyku (najdłuższa w Europie promenada nadmorska Bansin–Ahlbeck–Świnoujście – 12 km). Respondenci jako najważniejszą atrakcję turystyczną szlaku wskazywali korzystne ceny za usługi turystyczne (39%), zabytki architektoniczne i muzea (26%), imprezy kulturalno-sportowe, festiwale muzyczne (14%). Jako najlepiej rozwinięte zaplecze towarzyszące turystyce wskazywali miasta Szczecin, Kołobrzeg, Koszalin i Świnoujście.

Najsłabszymi elementami systemu Drogi św. Jakuba były: skromne wyposażenie domów pielgrzyma, pensjonatów, schronisk młodzieżowych i internatów (48%), słabe oznakowanie (22%), zła jakość infrastruktury drogowej (12%), bariera językowa (9%). Respondenci podkreślili, że z jakością i liczbą miejsc noclegowych nie było problemów w pasie nadmorskim, pojawiały się natomiast w lubuskiej części szlaku i dotyczyły przyjmowania pielgrzymów bez rezerwacji na jedną noc. Barierą była także słabo rozwinięta komunikacja, czyli brak możliwości dojechania (poza własnym samochodem) do małych miejscowości na szlaku. Respondenci zwrócili także uwagę, że o ile wzdłuż szlaku znajduje się wiele zabytków i obiektów historycznych, o tyle są one mało powiązane z tematem szlaku. Brakowało bezpośrednich odwołań do średniowiecznego pielgrzymowania czy postaci św. Jakuba.

Podsumowanie

Rozwój działalności związanej z turystyką jest istotnym elementem na polepszenie stosunków międzysąsiedzkich oraz na zacieśnienie współpracy zarówno na szczeblu politycznym, jak i społecznym (realizacja wspólnych projektów turystycznych). Obszary przygraniczne Polski i Niemiec charakteryzują się bogatym dziedzictwem wielokulturowym oraz podobnym potencjałem przyrodniczym, a to znacznie ułatwia organizowanie międzynarodowych projektów i przedsięwzięć turystycznych. Bazujące na historycznym dziedzictwie kulturowym Ziemi Lubuskiej oraz Pomorza Zachodniego powołanie do życia Drogi św. Jakuba pełniącej zarówno funkcje religijno-kulturowe, jak i turystyczne stanowi ważny krok w planowaniu rozwoju turystyki międzynarodowej w strefie przygranicza. Jego znaczenie wzmacnia fakt, że szlak ten jest częścią międzynarodowego systemu Dróg Jakubowych i doskonale wpisuje się w sieć znakowanych szlaków średniowiecznej turystyki kulturowej Europy.

Najważniejszym osiągnięciem projektów realizowanych w ramach polityki spójności, w tym projektu „Drogi św. Jakuba”, jest przełamywanie barier międzyludzkich oraz powstanie sieci międzynarodowych kontaktów umożliwiających beneficjentom dalszą współpracę po zakończeniu przedsięwzięcia. Współpraca polsko-niemiecka wsparta przez środki Unii Europejskiej przyczynia się do rozwoju sfery infrastrukturalnej, społecznej i kulturalno-naukowej obszaru pogranicza oraz odgrywa ważną rolę w integracji i umacnianiu pozytywnych stosunków pomiędzy

społecznościami po obu stronach granicy. Projekt „Droga św. Jakuba” stanowi dobry przykład współpracy transgranicznej, europeizacji i budowania dobrosąsiedzkich stosunków. Polsko-niemiecka współpraca transgraniczna przyczynia się do rozwoju turystyki międzynarodowej oraz wzrostu świadomości mieszkańców Polski i Niemiec na temat kultury, tradycji i historii.

Literatura

- AL (2017). Jakobswege im deutsch-polnischen Grenzraum. Arbeitsinitiative Letschin e.V. Pobrano z: <http://www.deutsch-polnische-jakobswege.eu> (12.10.2017).
- Balińska, A. (2012). Funkcja turystyczna terenów wiejskich wschodniej Polski – pomiar i instrumenty wsparcia. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 3 (14), 14–20.
- Duda, T. (2012). Tradycje pielgrzymowania jako element kulturotwórczy. Przykład Pomorza Zachodniego. W: B. Włodarczyk, B. Krakowiak (red.), *Kultura i turystyka. Wspólne korzenie*. Łódź: Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego.
- Duda, T. (2013). The valorisation of the route of Pomeranian Way of Saint James regarding sightseeing and cultural aspects. *Greifswalder Beiträge zur Regional-, Freizeit- und Tourismusforschung*, 22, 71–97.
- Duda, T. (2014). Sacral landscape and its influence on the tourism space development in the region (based on the example of Western Pomerania region NM Poland). *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 2, 35–49.
- Duda, T. (2015). Pomorska Droga Świętego Jakuba – wierne odtworzenie historycznej Via Baltica czy kompromis związany ze specyfiką pomorskiego pielgrzymowania na przestrzeni wieków? W: W. Roszak, W. Rozykowski (red.), *Camino Polaco* (s. 1–10). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Flakowski, J., Sługocki, W. (2012). Polsko-niemieckie pogranicze w programach operacyjnych europejskiej współpracy transgranicznej. *Rocznik Lubuski*, 38, 177–198.
- Gawel, Ł. (2011). *Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- MTBiGM (2012). *Studium integracji przestrzennej polskiej części pogranicza Polski i Niemiec (IPPON)*. Warszawa: Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej.
- Jan Paweł II (1983). Akt Europejski. *L'Osservatore Romano wydanie polskie*, 2 (38), s. 29.
- Jaworska, A. (2015). *Camino de Santiago – tradycja i współczesność*. Pobrano z: http://www.pl.radiovaticana.va/news/2015/07/09/camino_na_liście_światowego_dziedzictwa/ (15.09.2017).
- Jezierska-Thöle, A. (2013). Rozwój turystyki na pograniczu polsko-niemieckim. W: A. Anszperger, Z. Preisner (red.), *Wybrane aspekty turystyki i rekreacji* (s. 113–126). Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa.
- Jezierska-Thöle, A. (2014). Rozwój turystyki międzynarodowej w strefie pogranicza Polski z Niemcami. W: A. Niezgodna, G. Gołembski (red.), *Turystyka wobec zmian współczesnego świata: strategia, marketing, programowanie* (s. 358–376). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Lüderitz, J. (2009). *Łągów im Lebuser Land und Umgebung: Ausflüge östlich der Oder*. Bock-Kuebler Verlag.
- Łysiak, W. (2010). Święta przestrzeń. O pielgrzymkach, pielgrzymowaniu, miejscach pielgrzymkowych i pobożności ludowej w dawnym Księstwie Pomorskim. Poznań: Wydawnictwo Eco.
- Mikos von Rohrscheidt, A. (2009). Polskie szlaki turystyczno-kulturowe: kryteria i zasady waloryzacji potencjału. *Turystyka Kulturowa*, 4, 26–30.
- Mikos von Rohrscheidt, A. (2012). Koordynacja turystycznych szlaków tematycznych – analiza wybranych systemów polskich i europejskich. *Turystyka Kulturowa*, 1, 34–59.
- Mról, F. (2015). Droga św. Jakuba w Polsce – geneza i rozwój. W 10. rocznicę otwarcia pierwszego szlaku jakubowego. W: A. Wyrwa (red.), *Camino de Santiago. Szkice historyczne do peregrynacji i dziejów kultu św. Jakuba Apostoła Większego* (s. 65–95). Lednica: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.
- OKS (2017). *Małopolska Droga św. Jakuba*. Ogólnopolski Katalog Szkolnictwa. Pobrano z: http://www.szkolnictwo.pl/szukaj,Małopolska_Droga_św._Jakuba (12.10.2017).
- Orzechowska-Kowalska, K. (2003). Zasady tworzenia europejskich szlaków kulturowych. *Turyzm*, 2 (13), 69–78.

- Orzechowska-Kowalska, K. (2014). Europejski Szlak Kulturowy Rady Europy – Via Francigena. W: P. Roszak, F. Mróz (red.), *Droga św. Jakuba w Polsce – historia, teraźniejszość i przyszłość. W 10. rocznicę otwarcia pierwszego polskiego odcinka Camino de Santiago* (s. 585–592). Kraków: Wydawnictwo „Czuwajmy”.
- Puczko, L., Ratz, T. (2007). Trailing Goethe, Humbert, and Uliisses: Cultural Routes in Tourism. W: G. Richards (red.), *Cultural tourism: Global and Local perspectives* (s. 131–148). Binghamton, NY: Haworth Press.
- Richards, G. (red.) (2007). *Cultural tourism: Global and Local perspectives*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Stasiak, A. (2006). Produkt turystyczny – szlak. *Turystyka i Hotelarstwo*, 10, 9–39.
- Wyrwa, A.M. (2009). *Święty Jakub Apostoł. Malakologiczne i historyczne ślady peregrynacji z ziem polskich do Santiago de Compostela*. Lednica–Poznań: Gaudentinum.

IMPORTANCE AND ROLE: “THE WAY OF SAINT JAMES” IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM IN BORDER-ADJACENT AREAS OF POLAND AND GERMANY

KEYWORDS

international tourism, border-adjacent areas of Poland and Germany, pilgrimage routes

ABSTRACT

The border areas of Poland and Germany are characterized by a rich multicultural heritage and similar natural potential, and this greatly facilitates the organization of international projects and tourist ventures. A positive example of mutual cooperation in the field of tourism is the reconstruction of the historic pilgrimage route “The Way of St. James (Camino de Santiago)” connecting objects of the sacral architecture in Polish and German border areas. The purpose of the paper was to show the importance and role of the European Saint James Way in the development of international tourism at the Polish-German border. Statistical data from the Central Statistical Office (GUS) for 2015 and the results of surveys conducted in 2014–2017 were used in the paper. The results of the research show that the historical Saint James Way promotes both Polish and German culture and history. It contributes to the improvement of road infrastructure and the revitalization of sacral monuments, cultural objects and sports facilities. Funds for this purpose are obtained from the European Regional Development Fund.

JEL CODES

Z32, R11, R50, O18